

Metodiskais
materiāls

LĪDZDALĪBAS BUDŽETS KĀ PILSONISKĀ AKTĪVISMĀ FORMA

2023

Delna
SABIEDRĪBA PAR ATKLĀTĪBU
TRANSPARENCY INTERNATIONAL
LATVIJAS NODAĻA

Nordic Council of Ministers
Office in Lithuania

“Sabiedrība par atklātību – Delna” ir starptautiskās pretkorupcijas organizācijas *Transparency International* Latvijas nodaļa. Delna ir Latvijas vadošā nevalstiskā organizācija pretkorupcijas jomā. Delnas mērķis ir veidot atklātu, taisnīgu un demokrātisku sabiedrību, kas ir brīva no korupcijas politikā, valsts un privātajā sektorā, kā arī personu savstarpējās attiecībās.

Metodiskais materiāls sagatavots ar Ziemeļvalstu Ministru padomes finansiālu atbalstu. Par tā saturu atbild biedrība “Sabiedrība par atklātību – Delna”, tas neatspoguļo Ziemeļvalstu Ministru padomes uzskatus un politiku.

Šis metodiskais materiāls publicēts 2023. gada martā un pieejams www.delna.lv bez maksas.

© “Sabiedrība par atklātību – Delna”, 2023

SATURA RĀDĪTĀJS

Metodiskie norādījumi.....	3
I Sasniedzamie rezultāti.....	3
II Temata apguves norise.....	4
III Mācību līdzekļi.....	7
1. pielikums. Vārdnīca.....	9
2. pielikums. Darba lapa.....	11

METODISKIE NORĀDĪJUMI

Jaunais [Pašvaldību likums](#) paredz, ka no 2025. gada 1. janvāra katrā Latvijas pašvaldībā tiks īstenots līdzdalības budžets. Ikvienam iedzīvotājam no 16 gadu vecuma būs tiesības piedalīties pašvaldības budžeta īstenošanā – iesniegt idejas un balsot par to realizēšanu pašvaldībā. Lai skolēni spētu pilnvērtīgi iesaistīties pašvaldības, vietējās kopienas veidošanā, ir būtiski jau skolā radīt izpratni par pilsoniskās līdzdalības nozīmi un apgūt arī nepieciešamās praktiskās iemaņas. Mācību materiāls ir atbalsts katram skolotājam, kas savās stundās vēlas runāt par minētajām tēmām.

I Sasniedzamie rezultāti

Ziņas	Prasmes
Līdzdalības budžets ir viena no pilsoniskā aktīvisma formām. Ikviens ar savu iniciatīvu var uzlabot vidi un radīt jaunas iespējas sev un citiem. Veiksmīgas ideju realizācijas pamatā ir atklāta komunikācija, demokrātijas prakses, kā arī atbildība idejas īstenošanas procesā. Ideju radīšanas process un dalīšanās ar pieredzi iedrošina citus un veicina jaunu ideju rašanos.	Skolēns diskutējot un izmantojot līdzdalības bingo, izzina dažādus pilsoniskās aktivitātes veidus. Individuālas izpētes ceļā skolēns izveido sarakstu ar pilsoniskā aktīvisma iespējām tuvējā apkārtnē. Grupās vai individuāli skolēns piedalās procesā no līdzdalības budžeta idejas radīšanas līdz tās realizācijai. Skolēns izprot, kas ir demokrātisks balsojums un piedalās tā organizēšanā. Izvērtē paveikto un sniedz atgriezenisko saiti.
Kompleksais sasniedzamais plāns	Ieradumi
Iepazīstot līdzdalības budžeta prakses, skolēns izprot pilsoniskā aktīvisma nozīmi savā pašvaldībā un apzinās savu lomu tajā.	Attīsta spēju ikdienā saskatīt nepieciešamās izmaiņas apkārtējā vidē un rast tām risinājumus.
Jēdzieni: pilsonis, budžets, pilsoniskā sabiedrība, līdzdalīgā budžetēšana, pilsoniskā aktivitāte	

Ieteicamais laiks temata apguvei: viens vai divi semestri (rekomendējam ilgāko periodu, lai īstenotu procesu pēc iespējas kvalitatīvāk).

Mērķauditorija: Ieteicams iesaistīt 7.–12. klases skolēnus, bet, pielāgojot metodisko materiālu, var izmantot arī mazākām klasēm. Iesakām iesaistīt vairākas (visas attiecīgās) klases, lai veidotos vērtīga konkurence un savstarpējās pieredzes apmaiņa.

Temata apguves mērķis: Iepazīt līdzdalības budžetu, lai veicinātu jauniešu pilsonisko aktīvismu un liktu pamatus iekļaujošas un aktīvas sabiedrības izveidei.

Metodiskais komentārs: Pēc temata apguves noslēgšanas skolēni izprot, kādēļ pilsoniskais aktīvisms ir nozīmīgs, ir iesaistījušies līdzdalīgās budžetēšanas projektu veidošanā un vismaz viena projekta realizācijā savā skolā. Visa procesa gaitā skolotājs izmanto praktisko ceļvedi *“Līdzdalīgā budžetēšana skolā. Kas tas ir, kā to paveikt”* un var korigēt temata apguves norisi un uzdevumus atbilstoši vēlmēm un vajadzībām.

Nepieciešamie resursi: Lai varētu īstenot līdzdalības budžetu skolā, jāvienojas ar skolas vadību par noteiktas summas, piemēram, 500–1000 EUR atvēlēšanu šim mērķim.

II Temata apguves norise

Tēma	Tēmas apguves norise
1. Kas ir pilsoniskā aktivitāte un kā kļūt pilsoniski aktīvam?	<p>Skolēni ar skolotāja palīdzību veido domu karti “Pilsoniskā aktivitāte”, skaidrojot, kā izprot jēdzienu. Kopīgi pārrunā būtiskākos jēdzienus (<i>skat. 1. pielikumu</i>).</p> <p>Izmantojot līdzdalības bingo, skolēni izzina, kādas ir pilsoniskā aktīvisma iesaistes iespējas tuvējā apkārtnē, un dalās, kāda ir bijusi viņu līdzšinējā pieredze.</p> <p>Lai gūtu izpratni par līdzdalības nozīmi, skolēni grupās (līdz 5 cilvēki) izstrādā sarakstu ar ieteikumiem pilsoniskās aktivitātes iespējām savā novadā, pilsētā vai apdzīvotajā vietā. Saraksts plakāta formā tiek izvietots skolā – vietā, kur tas redzams arī citām klasēm.</p> <p>Skolēns patstāvīgi (mājās) noklausās vienu no 4 podkāsta epizodēm par pilsonisko līdzdalību un aizpilda darba lapu (<i>skat. 2. pielikumu</i>).</p>
2. Kas ir līdzdalīgā budžetēšana un kā radīt savu ideju?	<p>Ar ceļveža palīdzību (<i>skat. mācību materiāli</i>) skolotājs iepazīstina ar projekta gaitu un skolēnu uzdevumiem. Skolotājs paziņo par ideju iesniegšanas termiņu, par ko vienojies ar priekšmetu skolotājiem vai izlēmis pats. Paziņo par budžeta apmēru (iepriekš jānolemj skolas līmenī, kā arī konsultējoties ar vecākiem vai citiem, kuri finansēs ideju īstenošanu).</p>

	<p>Skolēni rada idejas grupās vai individuāli. To var darīt gan stundu ietvaros (klases stunda, sociālās zinības, ekonomika u.c.), gan ārpus tām. (7.-8.lpp. ceļvedī).</p> <p>Ieteikumi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Radot ideju, samēro skolēnu un skolas vajadzības un iespējas, raugās uz idejas ilgtspējību plašākā mērogā. 2. Ideju iesniegšana notiek vienā (skolas) vai divos (klases un skolas) līmeņos. Vienu līmeni iesakām izmantot skolām ar mazāku skolēnu skaitu. Pirmais ir klases līmenis, no kura tālāk izvirza 1-2 labākās idejas. Otrais ir skolas līmenis, kur lemj par vismaz vienas vai vairāku ideju īstenošanu, atkarībā no tām nepieciešamā un pieejamā budžeta. 3. Jāveicina sadarbību starp klasēm, jo nereti draugi mācās citās klasēs, tas iedrošinās piedalīties lielāku skolēnu skaitu. 4. Procesa atvieglošanai izmanto gatavo idejas iesnieguma formu (skat. mācību materiālu komplektā). 5. Procesa līdzorganizēšanā var iesaistīt skolēnu līdzpārvaldi.
<p>3. Kā iegūt atbalstu savai idejai?</p>	<p>Skolēni izveido stratēģiju, kā notiks idejas popularizēšana. Informēšana par idejām notiek caur dažādiem kanāliem – skolas mājaslapu, skrejlapu izdali, reklāmas akcijām. (9.lpp. ceļvedī)</p> <p>Ieteikumi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Skolā izvietots stends ar aktuālajām līdzdalības aktivitātēm, lai informētu pēc iespējas plašāku skolēnu loku. 2. Ja ideju iesniegšana notiek tikai skolas līmenī, uz klasēm dodas projekta vēstneši, kas izstāsta par procesa gaitu un veidiem, kā iesaistīties.
<p>4. Kā organizēt demokrātisku balsojumu?</p>	<p>Skolēni lemj par balsojuma formu un veic pasākumus, lai par to informētu skolas saimi (stends, personīgi e-pasti, informācija mājaslapā). Balsošanu var veikt fiziskā formā, izmantojot vēlēšanu urnas un sagatavojot biļetenus, vai/un elektroniskā, piemēram, izveidojot aptauju Google Forms vai atsevišķu sadaļu skolas mājaslapā. (10.lpp. ceļvedī)</p> <p>Ieteikumi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Balsošanas formas izveide, piesaistot datorikas skolotāju vai zinošus klasesbiedrus. Labākajā gadījumā līdzdalīgajai budžetēšanai izveidota sadaļa skolas mājaslapā, kur pieejama arī iespēja balsot.

	<ol style="list-style-type: none"> 2. Ja balsošana nenotiek digitālā vidē, to rīko klasēs, ierodoties pārstāvim no skolēnu pašpārvaldes vai projekta vadības komandas. Pirms balsojuma vēlreiz informē par pieteiktajiem projektiem. 3. Iesakām balsošanu organizēt pēc iespējas demokrātiski – tā, lai katram skolēnam ir iespējams nodot vienu balsi, nevis vairākas vai neskaitāmas, kā arī, lai balsošanā nevar aicināt piedalīties skolai nepiederīgus cilvēkus. 4. Iesakām finansējumu sadalīt vairākām idejām, lai lielāks skolēnu skaits būtu iesaistīti un atbalstīti procesu. Arī balsojumā attiecīgi var ļaut balsot par vairāk idejām.
<p>5. Kā panākt idejas realizāciju?</p>	<p>Balsojuma rezultātus publicē skolas mājaslapā un citās saziņas platformās, izvieto informāciju par projektu uzskatāmā vietā skolā. Par idejas realizēšanas procesu regulāri informē caur efektīvākajiem komunikācijas kanāliem (sociālo tīklu grupa, ziņas skolas mājaslapā u.c.). (11.lpp. ceļvedī)</p> <p>Ieteikumi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Projekta realizācijā iesaista ne tikai skolēnus, bet arī vecāku padomi un skolas vadību, lai efektīvi lemtu par finansiāliem un praktiskiem jautājumiem. Ja jau ieviešanas posmā top skaidrs, ka projekta izmaksas ir lielākas par sākotnēji plānoto un skolas piešķirto finansējumu, projekta autori ar skolotāja palīdzību var meklēt sponsorus un ziedotājus. 2. Efektīvākai komunikācijai ar skolas saimi izveido komunikācijas komandu (var izsludināt konkursu uz amatiem). 3. Veido dialogu ar pašvaldību, izskatot atbalsta iespējas, piemēram, ieviejojot informāciju par projektu pašvaldības mājaslapā vai laikrakstā, veicinot vietējās kopienas iesaisti.
<p>6. Kā izvērtēt procesu un dalīties ar pieredzi?</p>	<p>Skolēni veic izvērtējumu, balstoties uz diviem kritērijiem – procesa un rezultātu izvērtējumu. Pirmkārt, salīdzina plānoto ar paveikto, otrkārt, izmantojot anketu un veicot intervijas saprot, kādi uzlabojumi nepieciešami procesā. Apraksta to izvērtējumā aptuveni 2 A4 lappušu apjomā. Iepazīstina ar projektu un izvērtējumu skolas saimi, vecākus un vietējo kopienu (izmantojot efektīvākos komunikācijas kanālus). Iezīmē, kā projekta gaitā paveiktais ietekmēs skolas saimi un apkaimi turpmāk. (12.lpp. ceļvedī)</p> <p>Ieteikums:</p> <p>Anketā iekļauj jautājumus gan par idejas novērtējumu kopumā, gan ieteikumiem veiksmīgākai procesa realizācijai. Jautā arī, kas atturējis no iesaistes un – kas piesaistījis, lai nākamajā reizē varētu veikt uzlabojumus.</p>

III Mācību līdzekļi

1.tēma

Delnas izstrādātā projekta materiāli par skolēnu pilsoniskā aktīvisma nozīmi:

- [“Kā es varu ietekmēt lēmumu pieņemšanu savā skolā un pašvaldībā?”](#) Lai uzdotu šo jautājumu un meklētu atbildes, Delna sarunu festivāla LAMPA ietvaros aicināja jauniešus uz sarunu. Lasiet rakstu vai skatieties video ierakstu no diskusijas.
- [“Kā jaunieši var būt pilsoniski aktīvi? Saeimas deputātes Ineses Voikas padomi”](#). Projekta ietvaros organizējam skolēnu tikšanos ar Saeimas deputāti, Saeimas sekretāra biedri Inesi Voiku, lai pārrunātu, kā jebkurš iedzīvotājs var būt pilsoniski aktīvs un ietekmēt lēmumu pieņemšanu savā skolā, pašvaldībā un Saeimā. Aicinām rakstā iepazīties ar galvenajām atziņām un padomiem, ko pauda Inese Voika.
- [“Jauniešu pilsoniskā līdzdalība demokrātiskā sabiedrībā. Pētījums un materiāli”](#). Uzziniet, kāpēc ir svarīgi iesaistīt jauniešus pilsoniskajās aktivitātēs, kas ir pilsoniskā aktivitāte un kāpēc tā ir nozīmīga, kā arī par tās veidiem un formām. Esam apkopojuši Delnas rekomendācijas, kā iesaistīt jauniešus pilsoniskajās aktivitātēs. Aicinām izmantot arī infografikas un jauniešu līdzdalības bingo.
- [“Skolēnu līdzdalības tīkls – kā skolēni vērtē savu pilsonisko aktivitāti”](#). Projekta ietvaros Delna tikās ar projektā iesaistīto skolu skolēniem, lai pārrunātu projektā gūtās atziņas un rekomendācijas. Jautājām skolēniem, kā viņi vērtē savas iespējas būt pilsoniski aktīviem, projekta ietekmi, kādas ir idejas skolēnu aktivitātes veicināšanai.
- Saruna par skolu pieredzi skolēnu līdzdalības iespēju veicināšanā: Idejas, kā skolēnam būt pilsoniski aktīvam [video ieraksts ->](#).
- [Raksts](#) par jauniešu līdzdalības iespējām pašvaldībā.

2.-6. tēma

Praktisks ceļvedis, kā īstenot līdzdalīgo budžetēšanu skolā “Līdzdalīgā budžetēšana skolā. Kas tas ir, kā to paveikt”:

- [Ceļvedis latviešu valodā](#)
- [Ceļvedis krievu valodā](#)

Faktu lapa – īss kopsavilkums par līdzdalīgo budžetēšanu skolās un skolēnu iesaistes motivāciju:

- [Latviešu valodā](#)
- [Krievu valodā](#)
- Saruna par skolu pieredzi skolēnu līdzdalīgās budžetēšanas projektu izstrādē un reālīzēšanā: Skolu līdzdalīgās budžetēšanas rezultāti [video ieraksts ->](#).

Vārdnīca

Pilsonis – persona, kas pieder pie konkrētas valsts, ir ieguvis šīs valsts pilsonību. Uz viņu attiecas valsts likumos paredzētās tiesības un pienākumi.

Sīkāks skaidrojums par to, kas ir pilsonis: <https://lvportals.lv/e-konsultacijas/20414-jedzianu-pilsonis-un-pilsoniba-nozime-2020>

Pilsoniskā sabiedrība – tāda sabiedrība, kurā indivīdam nav šķēršļu sadarboties ar citiem indivīdiem un publisko varu savu un sabiedrības jautājumu un problēmu risināšanā. Demokrātiskā valstī valsts vara pieder tautai (LR Satversmes 2. pants). Tas nozīmē, ka pilsoņi ir atbildīgi par valsts un tādējādi arī par savas dzīves kvalitātes celšanu un pilnvērtīgu attīstību.

Pilsoniskā aktivitāte – darbības, kas tiek īstenotas ar mērķi radīt izmaiņas sabiedrībā, tostarp attīstot prasmes, zināšanas un motivāciju, kas nepieciešama, lai panāktu kādas vēlamās izmaiņas. Iesaistoties pilsoniskajās aktivitātēs un esot aktīvam, cilvēkam ir iespējas uzlabot savu un savas kopienas ikdienu, tā iestājoties pret netaisnību un/vai kaitniecību. Pilsoniskā aktivitāte ir arī iespēja parādīt sev un citiem, ka manai darbībai un viedoklim ir nozīme.

Budžets – finanšu plāns noteiktam laika posmam, kurā izdalīti ieņēmumi un izdevumi konkrētiem mērķiem. Ir izdalāmi dažādi budžeta veidi, piemēram, valsts budžets, projekta budžets, personīgais budžets u.c.

Līdzdalības budžets skolā – instruments, kas ļauj ikvienam skolēnam ierosināt un lemt par skolai nepieciešamu projektu realizāciju un kopīgi īstenot tos. Ja skola īsteno līdzdalības budžetu, tad skolēni var pieteikt projektu, kuram jāatbilst noteiktiem kritērijiem, ko nosaka skolas izveidots nolikums (piemēram, jāatrodas skolēniem pieejamā vietā, jāsniedz labums visai skolas saimei, ietilpst budžeta rāmī). Labā prakse ir skolēnu idejas publiskot – izlikt īpašā vietnē publiskai apskatei un balsošanai. Finansējumu idejas (vai vairāku ideju) realizācijai sedz no skolas budžeta.

Līdzdalības budžets pašvaldībā – Pašvaldību likums paredz, ka no 2025. gada 1. janvāra katrā pašvaldībā tiks īstenots līdzdalības budžets, kurā ikvienam iedzīvotājam no 16 gadu vecuma būs tiesības piedalīties līdzdalības budžeta īstenošanā – iesniegt idejas par to, kā izlietot pašvaldības naudu, un balsot par to īstenošanu pašvaldībā. Piemēram, ierosināt, ko būvēt kādā pašvaldībai piederošā zaļajā teritorijā (skeitparku, parku, soliņus garāmgājējiem u. tml.)

Darba lapa

“Pilsoniskā aktīvisma nozīme”

1. **uzdevums.** *Noklausies vienu no četrām Delnas podkāsta epizodēm par pilsonisko līdzdalību, tās veidiem!*
  - 1) **Veicināt jauniešu pilsonisko līdzdalību – stiprināt demokrātisku sabiedrību.** Saruna par to, kāpēc ir būtiski veicināt jauniešu pilsonisko aktīvismu, kā attīstīt skolēnu iespējas būt pilsoniski aktīviem un kādi ir labie prakses piemēri līdzdalībā. Pārrunājam, ko nozīmē būt aktīvam pilsonim un ko mēs katrs no tā iegūstam.
[Klausieties Spotify šeit ->](#)
  - 2) **Kāpēc ir būtiski veicināt jauniešu pilsonisko aktīvismu?** Jautājām Sintijai Tarasovai–Dubkevičai, domnīcas PROVIDUS pētniecei pilsoniskās sabiedrības un līdzdalības jomā. [Klausieties Spotify šeit ->](#)
  - 3) **Kāpēc iesaistīt skolēnus lēmumu pieņemšanā?** Jautājām Nilam Mosejonokam – jaunatnes jomas ekspertam, kura ikdienas darba pienākumi ir Jaunatnes starptautisko programmu aģentūrā. [Klausieties Spotify šeit ->](#)
  - 4) **Kāpēc skolēnu pilsoniskā aktivitāte ir svarīga?** Vācijas kolēģu pieredze. Klausieties sarunu angļu valodā ar Vācijas jauniešu izglītības un pilsoniskās līdzdalības ekspertiem. [Klausieties Spotify šeit ->](#)

2. **uzdevums.** *Atbildi uz jautājumiem par pilsoniskā aktīvisma nozīmi!*

2.1. Izraksti vienu citātu vai ideju, kas tevi uzrunāja ierakstā! Pamato, kāpēc to izvēlējies!

2.2. Izraksti vienu citātu vai ideju, kam tu piekrīti daļēji vai nepiekrīti! Pamato, kāpēc!

2.3. Kas, tavuprāt, palīdzētu uzrunāt jauniešus kļūt pilsoniski aktīvākiem? Pamato savu viedokli!

© "Sabiedrība par atklātību – Delna", 2023

Veru iela 6, Rīga, LV-1010, Latvija

+371 67285585

ti@delna.lv / www.delna.lv /